

13. Солдатенко В. Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918–19120). К.: пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України». Видавничий центр «Просвіта», 1999. 508 с.
14. Удовиченко О. І. Україна у війні за державність: Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917–1921. Вінніпег, 1954. 217 с.
15. Фігурний Ю. С. Державотворча та етнонацієтворча діяльність українського гетьмана Павла Скоропадського в українознавчому вимірі. Київ, НДІУ, 2008. 128 с.

Ігор КОЗАК

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології та спеціальних
галузей історичних наук Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МОБІЛІЗАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У РІЗНІ АРМІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНІ РУХИ

Мобілізація українців під час Першої світової війни – це складний процес, який відображав неоднозначне становище українського народу, розділеного між двома імперіями: російською та Австро-Угорською. Кожна з цих держав бачила в українцях військовий ресурс для своїх геополітичних цілей, тому сотні тисяч українців були мобілізовані до їхніх армій, часто опиняючись у ситуації, коли доводилося воювати одне проти одного. Водночас це стало періодом формування національної самосвідомості, адже українці не лише боролися за виживання, а й намагалися утвердити свою національну ідентичність і відстоювати власні інтереси.

У російській імперії українці, переважно з території Лівобережної та Правобережної України, були мобілізовані до складу імператорської армії. За даними істориків, близько 3,5 млн українців було покликано до російської армії під час війни. У царській армії вони служили на загальних підставах, без врахування національної ідентичності, і переважно вважалися росіянами.

Водночас у російській імперії існувала жорстка політика щодо української мови, літератури й національних традицій. Заборона української мови (Валуєвський циркуляр 1863 р. та Емський указ 1876 р.) мала на меті асимілювати українців. Проте навіть попри ці обмеження, серед мобілізованих зростала свідомість національної ідентичності, що стало важливим підґрунтям для подальшого визвольного руху.

Участь українців у війні в складі російської армії часто супроводжувалася національним пробудженням. Контакти з іншими народами та політичні зміни, які розпочалися після Лютневої революції 1917 р., пробудили серед українських військових бажання брати участь у розбудові власної держави. Після революції в росії зросли національні настрої, і українські військові підрозділи почали створюватися у складі російської армії, зокрема з'явилися так звані «українізовані» частини, де прапори, команди та організація відповідали національним прагненням українців.

Західна Україна, яка перебувала у складі Австро-Угорщини, мала певні автономні права і відносно більшу свободу для збереження національної ідентичності. Австро-Угорщина розглядала українців як противагу польським і російським національним прагненням, тому вдавалася до підтримки українських національних організацій.

Із початком Першої світової війни Австро-Угорщина мобілізувала близько 250 тис. українців, більшість з яких були галицькими та буковинськими українцями. У складі австро-угорської армії існували підрозділи, де служили українці. Також було сформовано спеціальне національне військове формування – Українські січові стрільці (УСС). УСС стало першим українським

національним збройним формуванням, яке воювало під своїми національними прапорами й мало на меті відстоювати українські інтереси.

Українські січові стрільці брали активну участь у бойових діях проти російської армії, зокрема в Карпатах і на Галицькому фронті. Вони не лише воювали, а й займалися просвітницькою діяльністю, поширювали українську культуру та національні ідеї серед військових і цивільного населення. Після війни ветерани УСС стали важливими лідерами українського визвольного руху, зокрема у період боротьби за незалежність у 1917–1921 рр.

Складність ситуації полягала в тому, що українці часто опинялися по різні боки фронту – в російській та австро-угорській арміях. Багато випадків братовбивства на полі бою стали гіркою реальністю для українського народу. Це створювало додаткове напруження в суспільстві та підкреслювало абсурдність ситуації, коли українці, які прагнули до свободи, змушені були воювати за інтереси чужих імперій.

Крім того, по обидва боки фронту українці зазнавали репресій і звинувачень у нелояльності. Наприклад, у російській імперії українців вважали потенційно ненадійними через їхні національні прагнення, а в Австро-Угорщині часто підозрювали в симпатіях до росії. Були випадки, коли українців арештовували та репресували за підозрою у зв'язках з ворогом, навіть без достатніх доказів.

Перша світова війна і масова мобілізація українців мали важливий вплив на формування українського національного руху. Війна пробудила українське суспільство, сприяла зміцненню національної ідентичності та дала можливість військовим усвідомити свою силу. Завдяки війні значна частина українців вперше відчула себе єдиним народом із власними інтересами, які не збігаються з цілями росії чи Австро-Угорщини.

Револьюційні події 1917 р. стали вирішальним моментом для українського національного руху. Українські військові почали організовуватися, зокрема, було створено Українську Центральну Раду, яка згодом проголосила Українську Народну Республіку. Військовий досвід, набутий під час війни, відіграв важливу роль у створенні українських збройних сил, що стали основою для подальшої боротьби за незалежність. Мобілізація українців під час Першої світової війни була важливим етапом у розвитку національної свідомості та прагнення до незалежності. Війна дала українцям досвід військової організації та можливість побачити, що вони можуть стати єдиною силою. Перша світова війна залишила важкий спадок братовбивчих боїв і репресій, але водночас вона стала поштовхом до відродження національної ідеї та початку визвольних змагань, що заклали основу для майбутньої боротьби за незалежність України.

Список використаних джерел

1. Реєнт О. П. Перша світова війна і Україна. Перша світова війна (Велика війна) / Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2011. Т. 8: Па–Прик. С. 162.
2. Велика війна 1914–1918: витоки, характер, наслідки: монографія / наук. ред. С. С. Трояна. Київ: Кондор, 2018. 536 с.
3. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2-х кн. Кн. 1: Історичні нариси / Упорядн. О. Реєнт; Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, В. С. Великочий, В. Ф. Верстюк, О. І. Гуржій, О. В. Добржанський, І. А. Коляда, М. В. Кугутяк, С. В. Кульчицький, О. С. Лисенко (заст. відп. ред.), В. М. Литвин, О. С. Онищенко, Р. Я. Пиріг, О. П. Реєнт (відп. ред.), О. С. Рубльов, В. Ф. Солдатенко, Ю. І. Терещенко, О. А. Удод, В. В. Шевченко (відп. секр.). НАН України. Інститут історії України. К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2014. 784 с.
4. Beyond 1917: the United States and the global legacies of the Great War. [Ed. by Ekbladh D. K., Montoya, B. C., Zeiler T. W]. Oxford: Oxford University Press, 2017.
5. Hart P. The Great War: A Combat History of the First World War. Oxford University Press, USA, 2013.

6. Leonhard J. Pandora's Box: A History of the First World War. Harvard University Press, 2018.
7. Storey W. K. The First World War: A Concise Global History. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2009.

Андрій ГРУБІНКО

*доктор історичних наук, професор кафедра теорії
права та конституціоналізму Західноукраїнського національного університету*

ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ЯК НАСЛІДОК ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Трагедія Першої світової війни засвідчила провал довоєнної системи міжнародних відносин. Післявоєнна руйнація низки європейських імперій, широкі пацифістські настрої породили в частини прогресивного політикуму та інтелектуалів надії на відродження і можливість практичного впровадження ідеї європейського єднання. Економічна і політична єдність розглядалася як один з головних шляхів подолання глибокої повоєнної кризи в Європі. Інтелектуальні кола різних країн запропонували ряд проєктів повоєнного єднання європейських держав, які мали інтеграційний характер.

Прихильники панєвропейського руху на чолі з графом Ріхардом Куденхове-Калергі відродили ідею «Сполучених Штатів Європи», митного союзу і конфедерації європейських держав, пропагували запровадження єдиної грошової одиниці, військового альянсу, спільного використання колоній. Схожу пропозицію висунув у 1925 р. французький дипломат Жюль Камбон. Однак спілка не сприймала імперську Велику Британію як безпосереднього учасника об'єднаної Європи [1, с. 73]. Політичні еліти регіону усвідомлювали, що звільнена від імперського минулого, з глобальним досвідом управління та спорідненістю з США, Велика Британія могла стати беззаперечним лідером європейського об'єднання.

Послідовний прихильник панєвропейського руху Арістід Бріан у вересні 1929 р. під час виступу на Асамблеї Ліги Націй ініціював створення Європейської конфедерації. Одним з основних принципів її функціонування мав стати пріоритет військової безпеки і політичного союзу перед економічним. Однак проєкт Штреземана-Бріана більше нагадував утопію, ніж реалістичний план погодження німецько-французької зовнішньополітичної стратегії заради формування європейської єдності. У 1930 році він надіслав до Ліги Націй «Меморандум про створення європейського федерального союзу», відхилений абсолютною більшістю європейських держав-членів організації. Окрему позицію традиційно займала Велика Британія. Британська політична еліта схвально ставилася до митного союзу, але про політичну інтеграцію не йшлося [2, с. 123].

Прогресивна вимога Дж. Бентама відмовитися від колоніальних володінь як конфліктів і надмірних витрат метрополій входила в явну суперечність з наростанням могутності Британської імперії. Тривала наявність величезних колоній в різних регіонах світу, активний розвиток економіки на основі ринкових відносин, промислового перевороту, найпотужніший в світі військово-морський флот дали підстави сучасникам називати Велику Британію не інакше, як «майстерня світу». Британська імперія XIX ст. стала уособленням вільної торгівлі, переміщення капіталу і робочої сили. Англійський політичний діяч Річард Кобден активно агітував за створення зони вільної торгівлі в Європі.

Хоча Європа, яка відіграла центральну роль в системі міжнародних відносин до Другої світової війни, займала важливе місце у зовнішній політиці британських урядів, виключна орієнтація на проєкт європейського об'єднання не відповідає статусу і ролі країни у міжнародних відносинах. Політикум і суспільство Великої Британії історично звикли ідентифікувати себе більше з